

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ; ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.2/28>

Пономаренко Я.С.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНИХ РИС ТА ЇХ ВЗАЄМОДІЯ ЗІ ЗДАТНІСТЮ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ У ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗДІЙСНЕННОСТІ

Стаття розкриває специфіку особистісних рис, вирішальне значення яких у практиці поліціювання акцентовано у працях вітчизняних та закордонних вчених. Проаналізовано теоретичні розвідки щодо особливостей прогнозування професійних перспектив та кар'єрних очікувань працівника поліції. Мета дослідження – визначити взаємозв'язки особистісних рис та здатності до прогнозування у поліцейських з різним рівнем особистісно-професійної здійсненності (ОПЗ). Емпіричну вибірку дослідження склали 203 поліцейських. Було сформовано три групи досліджуваних за трьома рівнями особистісно-професійної здійсненності на підставі отриманих даних за «Опитувальником особистісної здійсненності» О. Штепи та «Опитувальником професійного самоздійснення» О. Кокуна. Першу групу з низьким рівнем ОПЗ склали 68 осіб; середній рівень діагностовано у 42 досліджуваних; високий рівень (друга група) – у 92 поліціантів. Респонденти із середнім рівнем ОПЗ були вилучені з подальшого дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано «П'ятифакторний особистісний опитувальник» («Велика П'ятірка») Р. МакКрае й П. Коста та опитувальник «Здатність до прогнозування» Л. Регуш. У поліцейських з низьким рівнем ОПЗ зі збільшенням кар'єрних перспектив, зростають комунікативні здібності, направленість на соціальну взаємодію, добросовісність та сумлінність у виконання професійних обов'язків. Однак у них з посиленням готовності до нового досвіду відбувається зменшення бажання до свідомого планування своєї професійної діяльності та прийняття зважених рішень, що ускладнює їх діяльність та призводить до емоційних переживань. У поліцейських з високим рівнем ОПЗ діагностовано зростання показників доброзичливості, сумлінності, відкритості до досвіду, врівноваженості разом з підвищенням аналітичних здібностей, свідомого планування професійних дій та розуміння власних перспектив щодо кар'єрного зростання. У другій групі зі збільшенням товарищескості та відкритості до оточуючих зменшується здатність діяти за планом, оскільки емоційна складова їх професійних обов'язків виступає для них пріоритетною і направлена на якісне надання допомоги.

Ключові слова: здатність до прогнозування, кар'єра, особистісно-професійна здійсненність, особистісні фактори, поліцейські, професійні перспективи.

Постановка проблеми. Поліцейська діяльність є багатоаспектною та надзвичайно складною, звідси до особистості поліцейського висуваються неабиякі вимоги. В науці пропонуються численні методи оцінки психологічної компетенції сучасного поліцейського, особливо зосереджена увага вчених на необхідних рисах поліціанта, які будуть найбільш затребуваними у даній професії. Дослідження особистості поліцейського є доволі широко представлені в царині психоло-

гії, однак єдиного уніфікованого переліку найбільш важливих особистісних характеристик, якими повинен володіти працівник поліції не існує, оскільки вимоги сьогодення постійно змінюються та відбиваються на особистості поліцейського. Науковці стверджують, що особистість поліцейського повинна бути гнучкою, однак на дану рису впливає безліч факторів, наприклад, здатність передбачити імовірні зміни та вміти швидко до них адаптуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Набір особистісних якостей та психологічна компетентність відіграють вирішальну роль у здійсненні професійної діяльності поліції [7]. К. Janssens з колегами вважають, що можна концептуалізувати питання щодо якостей, знань, навичок, котрими повинен володіти працівник поліції, щоб передбачити можливі вимоги та труднощі в професії [12]. Сучасна психологічна практика передбачає оцінку базових рис особистості поліціантів, однак вона є досить редукаціоністською. Так, R. Marshall зі співавторами у підтвердження даної думки наводять ряд важливих причин, починаючи від адміністративних (простота чи складність) та закінчуючи оцінкою прогностичних здібностей офіцерів поліції. Вчені говорять, що оцінка особистості проводиться на підставі вивчення окремих її конструктів, на підставі анкетування та вивчення самозвітів [13]. Дослідження L.Wills показало, що риси особистості – є невід’ємною частиною людини, а поведінка визначається комбінацією даних рис. Авторка підкреслює, що поліцейські організації структурно не відстежують особистість поліціантів після їх професійного відбору, і тому не в повному обсязі відстежують можливі зміни, наприклад після перенесених травматичних чи стресових подій тощо. Дослідниці впевнена, що риси особистості можуть трансформуватися протягом життя [17]. Плеяда науковців також погоджується з думкою, що через раптові події, що можуть травмувати або внаслідок постійного стресу риси особистості можуть змінюватися та розвиватися з часом [10; 15]. E. Velazquez та M. Hernandez виразили занепокоєння, що оцінка особистісних рис поліцейських на етапі їх відбору є не достатньою, що підвищує ризик виникнення скарг у поліцейських після прийняття на роботу [16]. Звідси, першочерговим завданням науковців є запропонувати найбільш ефективний психологічний скринінг поліцейських, переважно їх особистісних рис, котрий матиме прогностичну цінність в практиці поліціювання та сприятиме їх особистісному та професійному здійсненню. Когорта зарубіжних науковців пропонує протокол комплексного спостереження за поліцейськими протягом всієї їх кар’єри [8]. У свою чергу J. Nuhta з колегами пропонують програму з шести поведінкових вимірів особистості поліцейського, до яких також увійшли гнучкість, ініціативність та орієнтація на досягнення успіху [11]. Щодо важливості прогнозування успіху та продуктивності в правоохоронній галузі пишуть група дослідників на чолі з M. Ghazinoor, котрі наголошують, що особистість поліцейського

є предметом дуже великого інтересу, особливо коли це стосується відбору кадрів поліції [9]. Н. Голенко та В. Омельченко вважають, що здатність спрогнозувати імовірні дії з боку правопорушника є основоположною особистісною рисою, котра допомагає вирішувати складні професійні завдання в найбільш стресових умовах [1, с. 321]. На важливості прогностичної компетенції наголошує І. Клименко, котрий впевнений, що завдяки психологічному супроводу у період фахової підготовки вона найбільше розвивається і допомагає поліціантам найбільш точно передбачити можливий сценарій розвитку подій [3, с. 67]. На думку М. Ятчук, представники сектору безпеки й оборони частіше в роботі стикаються з ситуаціями, котрі потребують оцінки і прийнятого рішення, що вимагає від них здатності спрогнозувати розвиток екстремальних подій [6, с. 52].

Мета дослідження – визначити взаємозв’язки особистісних рис та здатності до прогнозування у поліцейських з різним рівнем особистісно-професійної здійсненності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибірку дослідження склали 203 поліцейських. Отримані результати за «Опитувальником особистісної здійсненності» О. Штепи [5] та «Опитувальником професійного самоздійснення» О. Кокуна [4], дозволили сформувати три групи досліджуваних за рівнями особистісно-професійної здійсненності (ОПЗ). Особистісно-професійна здійсненність поліцейських являє собою безперервний простір особистісної реалізованості суб’єкта в житті та самореалізації в професійній діяльності, які в цілості розкривають унікальний напрям життєздійснення особистості. В ході дослідження низький рівень ОПЗ було діагностовано у 68 осіб; середній – у 42; високий рівень - у 92 поліцейських. Досліджувані із середнім рівнем ОПЗ були вилучені з подальшого емпіричного дослідження. Для досягнення поставленої мети було використано «П’ятифакторний особистісний опитувальник» («Велика П’ятірка») Р. МакКрае й П. Коста. Опитувальник містить 75 парних протилежних за значенням суджень і утворює п’ять основних факторів: екстраверсія, доброзичливість, сумлінність, невротизм, відкритість досвіду [14]. Опитувальник «Здатність до прогнозування» Л. Регуш в модифікації Т. Кетлер-Митницької. Інструментарій містить 20 пар тверджень, які формують 5 шкал: аналітичність, усвідомленість, гнучкість, перспективність, доказовість [2]. Для математико-статистичної обробки було використано кластерний аналіз за методом k – середніх

та коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Результати досліджень взаємозв'язків структурних факторів особистості та показників здатності до прогнозування у поліцейських з низьким рівнем особистісно-професійної здійсненності, ми схематично зобразили на корелограмі (рис. 1).

У досліджуваних з низьким рівнем ОПЗ за показником здатності до прогнозування «Перспективність» виявлені значущо додатні кореляційні зв'язки за декількома структурними факторами особистості, а саме «Екстраверсія» ($r = 0,376$, $p \leq 0,05$), «Доброзичливість» ($r = 0,379$, $p \leq 0,05$) та «Сумлінність» ($r = 0,442$, $p \leq 0,05$). Таким чином, у представників першої групи зі збільшення розуміння власних перспектив щодо свого професійного майбутнього збільшуються такі фактори. За особистісним фактором «Екстраверсія» екстравертивні здібності, що позитивно проявляються у бажанні респондента встановлювати ефективні міжособистісні стосунки та розширювати коло свого спілкування. Варто зазначити, що надмірна товариськість може свідчити про бажання уникнути виконання складних завдань. Для даної групи характерні імпульсивні вчинки, вони досить часто діють необдуманно. Позитивним є те, що вони готові сприймати зміни та здатні швидко під них підлаштовуватися. Разом з тим, даний фактор відповідає за інтровертивну складову особистості. На підставі отриманих результатів вважаємо, що зі збільшенням причинно-наслідкових зв'язків щодо власних перспектив у респондентів першої групи посилюється невпевненість у власних силах та здібностях. Ці досліджувані часто сумніваються у правильності своїх дій, особливо у ситуаціях надмірних емоційних навантажень, оскільки доволі

болісно сприймають стресові події. Звідси, психологічний аналіз особистісних рис даної групи демонструє, що перебування на займаній посаді, може викликати у них тривожні почуття, що імовірно швидше призведе до емоційного вигорання. За особистісним фактором «Доброзичливість» приязне відношення до оточуючих, що говорить про щире прагнення допомогти іншим та характеризує першу групу як відкритих, добрих й привітних людей. За дану поведінку відповідає прив'язаність, котра свідчить про здатність поліції співпереживати іншим людям та підтримувати їх. За даним фактором розкривається ще одна властивість, така як усамітненість, котра посилюється у випадках збільшення перспектив та проявляється в надмірному педантизмі, бажанні бути незалежним та самостійним, однак все це йде в розріз зі специфікою діяльності, котра потребує чіткого виконання інструкцій та наказів. За особистісним фактором «Сумлінність» емоційно-вольова регуляція поведінки. На рівні високих значень, у даній групі, знаходяться такі особистісні характеристики, котрі свідчать про добросовісність, відповідальність, ретельність, совісність, самоконтроль тощо. Даний фактор демонструє посилення здатності респондентів до імпульсивних вчинків, що зображується через допущення помилок у діяльності, не бажання покращити свій професійний рівень та не готовності слідувати морально-етичним вимогам професії, що підкреслює важливість проведення психологічного відбору кандидатів на службу в поліцію за даними особистісними параметрами.

У досліджуваних з низьким рівнем ОПЗ за показником здатності до прогнозування «Усвідом-

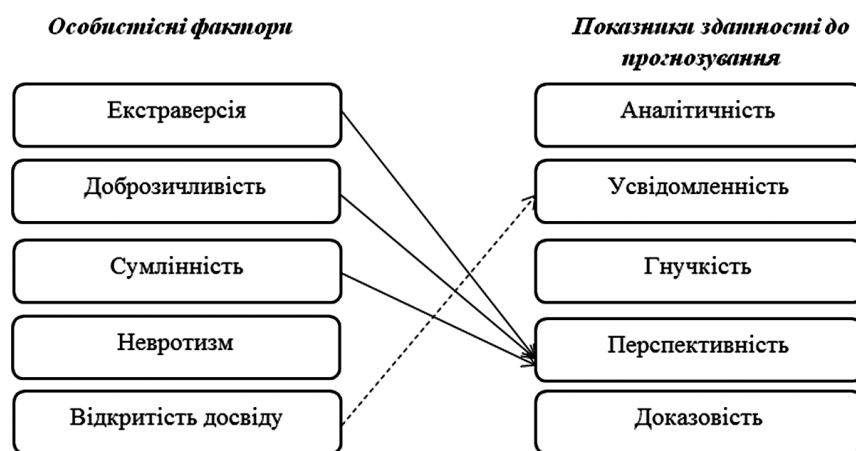

Рис. 1. Взаємозв'язки структурних факторів особистості та показників здатності до прогнозування у поліцейських з низьким рівнем особистісно-професійної здійсненності

Примітка: _____ додатній зв'язок; - - - - - від'ємний зв'язок.

леність» виявлений значущо від'ємний кореляційний зв'язок з особистісним фактором «Відкритість досвіду» ($r = -0,315, p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що для першої групи зі збільшення схильності до усвідомленого планування своєї діяльності та очікуваних результатів, зменшується готовність прийняти та впровадити щось нове в свою роботу. Працівнику поліції вкрай важливо справляти позитивне враження на оточуючих, що потребує від поліціанта доволі стриманої та врівноваженої поведінки, що саме по собі виключає будь-які експресивні прояви. Разом з тим, даний фактор відповідає за практичність досліджуваних, його свідомий намір підтримувати стабільність та визначеність у діяльності, однак дана риса має тенденцію до зменшення, у випадках посилення вербального вираження своїх думок.

Отримані зв'язки структурних факторів особистості та показників здатності до прогнозування у поліцейських з високим рівнем особистісно-професійної здійсненності, ми схематично зобразили на корелограмі (рис. 2).

У групі з високим рівнем ОПЗ за структурним фактором особистості як «Екстраверсія» встановлено значущо від'ємний кореляційний зв'язок з показником здатності до прогнозування «Усвідомленість» ($r = -0,349, p \leq 0,05$). У цих досліджуваних збільшення вираженості даного фактору, який демонструє позитивну налаштованість на встановлення дружніх та привітних взаємостосунків зменшується готовність до покрокового та цілеспрямованого планування своєї діяльності, що цілком є закономірним, оскільки в міжособистісних контактах провідне місце займає процес комунікації, а не лише виключно ділові стосунки.

У групі з високим рівнем ОПЗ за особистісним фактором «Добррозичливість» виявлений значущо від'ємний кореляційний зв'язок з показником здатності до прогнозування «Аналітичність» ($r = -0,323, p \leq 0,05$) та значущо позитивний кореляційний зв'язок з показником здатності до прогнозування «Гнучкість» ($r = 0,334, p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що для другої групи з підвищенням доброзичливого ставлення до інших людей: зменшується вміння аналізувати свої вчинки та дії, оскільки вони прагнуть не лише слідувати службовим інструкціям, а й встановити довірливі стосунки, що викликає повагу до поліції з боку громадськості та посилює їх авторитет у суспільстві; збільшується властивість до варіативності прийнятих рішень, гнучкості та можливості до застосування різноманітних стратегій поведінки, котрі будуть направлені на рішення професійних завдань та досягнення позитивного результату, навіть у найбільш складних та невизначених ситуаціях.

У другій групі за фактором «Сумлінність» виявлений значущо додатний кореляційний зв'язок з показником здатності до прогнозування «Усвідомленість» ($r = 0,342, p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що для досліджуваних з високим рівнем ОПЗ з підвищенням відповідальності, обов'язковості, ретельності, дбайливості збільшується вміння розмежовувати пріоритетні завдання від другорядних, що ефективно позначається на якості виконуваних завдань та діяльності організації в цілому. Однак, для даної групи характерне збільшення прагнення полегшити собі життя, шляхом рішення першочергово найбільш складних завдань, що свідчить про їх розуміння мети діяльності та очікуваного результату.

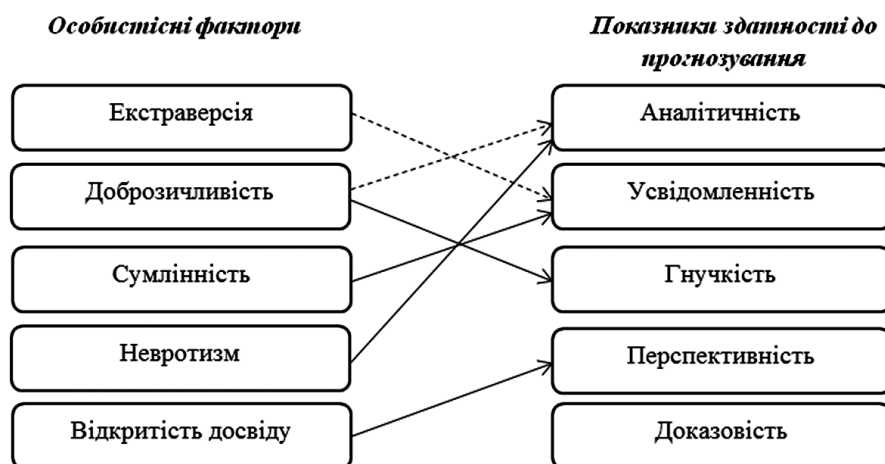

Рис. 2. Взаємозв'язки структурних факторів особистості та показників здатності до прогнозування у поліцейських з високим рівнем особистісно-професійної здійсненності

Примітка: _____ додатний зв'язок; - - - - - від'ємний зв'язок.

У респондентів з високим рівнем ОПЗ за фактором «Невротизм» виявлений значущо додатній кореляційний зв'язок з показником здатності до прогнозування «Аналітичність» ($r = 0,359$, $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що для даної групи з підвищенням емоційної стійкості, впевненості у собі та своїх вчинках збільшуються аналітичні здібності та бажання підпорядкувати свою поведінку методам наукового аналізу. Разом з тим, нездатність респондентів другої групи до контролю своїх емоцій посилюється у разі збільшення кількості альтернатив, що викликає у них занепокоєння, адже вони болісно сприймають допущені помилки в роботі, хоча готові швидко їх визнати та зробити все можливе для їх виправлення.

У досліджуваних другої групи за фактором «Відкритість досвіду» виявлений значущо додатній кореляційний зв'язок з показником здатності до прогнозування «Перспективність» ($r = 0,432$, $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що у респондентів з високим рівнем ОПЗ з підвищенням готовності до нового досвіду та інновативності у діяльності притаманне збільшення кар'єрних очікувань та перспектив розвитку, що стимулює їх до подальшого вдосконалення та мотивує залишатися на службі. У поліцейських з високим рівнем ОПЗ зі збільшенням розуміння важливості своєї професії, її значення для суспільства збільшується потреба досягнути успіху у професії, через практичність, адаптованість, гнучкість та реалістичність.

Висновки. Емпіричне дослідження дозволило зробити низку суттєвих висновків. У групі поліцейських з низьким рівнем ОПЗ виявлено чотири

значущі зв'язки: три додатні й один від'ємний. У групі поліцейських з високим рівнем ОПЗ встановлено шість значущих зв'язків: чотири додатні й два від'ємні. На підставі отриманих даних, можемо стверджувати, що у досліджуваних з низьким рівнем ОПЗ зі збільшенням кар'єрних перспектив, зростають комунікативні здібності, направленість на соціальну взаємодію, добросовісність та сумлінність у виконання професійних обов'язків. Однак у респондентів першої групи з посиленням готовності до нового досвіду відбувається зменшення бажання до свідомого планування своєї професійної діяльності та прийняття зважених рішень, що ускладнює їх діяльність та призводить до емоційних переживань. В групі досліджуваних з високим рівнем ОПЗ діагностовано зростання показників доброзичливості, сумлінності, відкритості до досвіду, врівноваженості разом з підвищенням аналітичних здібностей, свідомого планування професійних дій та розуміння власних перспектив щодо кар'єрного зростання. Варто вказати, що у випадку збільшення товариськості та відкритості до оточуючих зменшується їх здатність діяти за планом, оскільки емоційна складова їх професійних обов'язків є пріоритетною і направлена на якісне надання допомоги, а не виключно на чітке виконання посадових інструкцій.

Перспективами подальших емпіричних розвідок є діагностування кар'єрних очікувань та бачення власного професійного майбутнього в контексті особистісної та професійної здійсненності працівників поліції.

Список літератури:

1. Голенко Н.М., Омельченко В.М. Прогнозування працівником поліції службово-оперативних дій як чинник тактики затримання правопорушника в екстремальних умовах. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 16. С. 317–325.
2. Кетлер-Митницька Т.С. Інтернальність як чинник готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 421 с.
3. Клименко І.В. Антиципаційна спроможність як компонент прогностичної компетентності курсантів-майбутніх правоохоронців. *Психологічний часопис*. 2018. № 1(11). С. 61–70.
4. Кокур О.М. Опитувальник професійного самоздійснення. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 7. С. 35–39.
5. Штепа О.В. Опитувальник особистісної здійсненності: теоретичні підстави для розробки та результати апробації. *Психологічний часопис*. 2018. № 5(15). С. 196–223.
6. Ятчук М.С. Професійно-психологічний тренінг формування психологічної компетентності у працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми психології*. 2017. № 47. С. 50–54.
7. Andersen J.P., Papazoglou K., Arnetz, B.B., Collins P.I. Mental preparedness as a pathway to police resilience and optimal functioning in the line of duty. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience*. 2015. № 17. P. 624–627.
8. Bertilsson J., Niehorster D.C., Fredriksson P.J., Dahl M., Granér S., Fredriksson O., et al. Towards systematic and objective evaluation of police officer performance in stressful situation. *Police Practice and Research*. 2019. № 21. P. 655–669.

9. Ghazinour M., Padyab M., Lauritz L.E., Richter J. Personality and mental health changes throughout the course of university police training in Sweden. *Nordisk politiforskning*. 2019. № 6(1). P. 7–23.
10. Hu T., Hyatt C.S., Ding F., Xia Y., Wu L., Zhang D., Cheng G. The role of five-factor model traits in predicting physical and verbal aggression during the transition to college. *Psychology of Violence*. 2022. № 12(1). P. 22–30.
11. Huhta J. M., Di Nota P., Nyman M., Ropo E., Pietilä E. Universal police behaviours during critical incidents and their connection to personality. *Nordic Journal of Studies in Policing*. 2021. № 2(1). P. 1–18.
12. Janssens K.M.E., van der Velden, P.G., Taris R. et al. Resilience Among Police Officers: a Critical Systematic Review of Used Concepts, Measures, and Predictive Values of Resilience. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 2021. № 36. P. 24–40.
13. Marshall R.E., Milligan-Saville J.S., Steel Z., Bryant R.A., Mitchell P.B., Harvey S.B. A prospective study of pre-employment psychological testing amongst police recruits. *Occupational Medicine*. 2020. № 70. P. 162–168.
14. McCrae R. R., Costa P. T. Validation of the Five Factor model of personality across instrument and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. Vol. 52. P. 81–90.
15. Stainton, A., Chisholm, K., Kaiser, N., Rosen, M., Upthegrove, R., Ruhrmann, S., et al. Resilience as a multimodal dynamic process. *Early Intervention Psychiatry*. 2019. №1 3. P. 725–732.
16. Velazquez E., Hernandez M. Effects of police officer exposure to traumatic experiences and recognizing the stigma associated with police officer mental health: a state-of-the-art review. *Policing: An International Journal*. 2019. № 42. P. 711–724.
17. Wills J.L. Personality and mental health support effects on occupational trauma and posttraumatic growth in police officers: Doctoral dissertation in clinical psychology. The University of Montana, Missoula, MT, 2018. 124 p.

Ponomarenko Ya.S. PSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF PERSONAL FEATURES AND THEIR INTERACTION WITH AN ABILITY FOR PREDICTING IN POLICEMEN IN THE CONTEXT OF OF PERSONALITY'S-PROFESSIONAL FULFILLMENTITY

The article reveals the specifics of personal traits, the crucial importance of which in the practice of policing is emphasized in the works of domestic and foreign scholars. Theoretical studies on the peculiarities of predictability the professional prospects and career expectations of a police officer is analyzed. The purpose of the study is to determine the relationship between personality traits and the ability to predict in police officers with different levels of personality's – professional fulfillmentity (PPF). The empirical sample of the study was 203 police officers. Three groups of subjects were formed at three levels of personality's – professional fulfillmentity on the basis of the data obtained by the «Questionnaire of Personality's Fulfillmentity» by O. Shtepa and the «Questionnaire of Professional Self-Fulfillment» by O. Kokun. The first group with a low level of PPF consisted of 68 people; the medium level was diagnosed in 42 subjects; high level (second group) – in 92 police officers. Respondents with an medium level of PPF were excluded from further research. To achieve the aim, the “Five-Factor Personality Questionnaire” (Big Five) by R. McCrae and P. Costa and the “Ability to Predict” questionnaire by L. Regush were used. Police officers with a low level of PPF, with increasing career prospects, increase communication skills, focus on social interaction, integrity and honesty in the performance of professional duties. However, with increasing readiness for new experiences, they have a decrease in the desire to consciously plan their professional activities and make reasonable decisions, which complicates their activities and leads to emotional experiences. High-level police officers have been diagnosed with an increase in friendliness, integrity, openness, balance, and analytical skills, conscious professional planning, and an understanding of one's career prospects. In the second group, with increasing camaraderie and openness to others, the ability to act according to plan decreases, as the emotional component of their professional responsibilities is a priority for them and is aimed at providing quality care.

Key words: predictability, career, personality's – professional fulfillmentity, personality's factors, police officers, professional prospects.